

SŁAWOMIR PAŁASZ

**Zapisy „Statutu Publicznego Szpitala Powiatowego
w Koźminie” (1931)**

W poniższym artykule przedstawiamy informacje zawarte w „Statucie Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie” - niezwykle istotnym dokumencie, określającym zasady funkcjonowania tej placówki w początkach lat 30. XX w. Podstawowym źródłem dla naszego artykułu są dwie wersje tekstu statutu, które znajdują się w jednostce archiwalnej przechowywanej w Archiwum Państwowym w Kaliszu, zatytułowanej: „Akta dotyczące Szpitala Powiatowego w Koźminie (1929-1931)” (sygn. 11/13/0/5/63).



*Publiczny Szpital Powiatowy powstał przy ul. Ogrodowej 4
(fot. ze zbiorów M. Pietrowskiego)*

Wcześniejsza wersja pochodzi z 16 listopada 1929 r. i najwyraźniej uznać ją można za projekt statutu. W wielu miejscach, na maszynopisie nanoszono ręcznie dopisywane poprawki. Pod dokumentem nie ma też żadnych podpisów - ani przedstawiciela szpitala, ani Wydziału Powiatowego w Koźminie, który był urzędem zwierzchnim dla szpitala. Do pierwszej wersji statutu najprawdopodobniej należał również załącznik informujący o założeniu szpitala i jego ówczesnym stanie. Załącznik nie posiada daty sporządzenia, zawiera jednak informacje statystyczne z okresu 1926-1929.

Część zapisów ze statutu zrehabilitowanego w 1929 r. nie znalazło się w drugiej wersji, datowanej na 22 czerwca 1931 r., którą uznać należy za ostateczny tekst Statutu Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie. Został on podpisany przez ówczesnego dyrektora szpitala - dr. Telesfora Józefa Synoradzkiego. Tej postaci poświęcimy nieco miejsca poniżej.

Dla pełniejszego zobrazowania działalności szpitala, skorzystamy również w naszych rozważaniach z innych dokumentów zawartych w analizowanej jednostce archiwalnej. Na zakończenie tekstu podejmiemy próbę porównania zapisów statutu koźmińskiego szpitala z regulacjami, jakie znalazły się w bliźniaczym dokumencie - w „Statucie Publicznego Szpitala Miejskiego w Krotoszynie”, który uchwalony został 28 lutego 1933 r. Tekst tego dokumentu zaprezentowaliśmy w XVI tomie wydawnictwa „Krotoszyn i okolice”¹. W prezentowanych cytatach oraz w części opisowej obecnego tekstu, zachowano w wielu miejscach oryginalną pisownię, zastosowaną w analizowanych dokumentach.

Powiat musi mieć szpital

Zanim jednak przejdziemy do omawiania statutu koźmińskiego szpitala, warto pokrótce naszkicować tło historyczne, w jakim powstał budynek szpitala w Koźminie, gdzie obecnie - jako część Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w Krotoszynie - znajduje się Oddział Rehabilitacyjny wraz z Pododdziałem Rehabilitacji Neurologicznej.

Od II rozbioru Polski (1793) Koźmin, jak i Wielkopolska, znalazł się pod zaborem pruskim. Koźmin w tym okresie początkowo należał do powiatu krotoszyńskiego. W 1887 r. władze pruskie, z części powiatu krotoszyńskiego, utworzyły oddzielny powiat koźmiński. Powiat taki istniał do 1932 r.² „W 1887 r. Koźmin stał się miastem powiatowym, co obligowało władze tak powiatowe jak i samorządowe, do wybudowania szpitala zgodnie z wymogami ówczesnych czasów. Co prawda istniał w Koźminie niewielki szpital miejski przy ul. Murnej, który w 1902 r. liczył 12 łóżek, lecz nie odpowiadał on ówczesnym wymaganiom z uwagi na jego urządzenie, jak i fatalne warunki higieniczne. W 1897 r. na posiedzeniu sejmiku powiatu koźmińskiego uznano, że wybudowanie nowego szpitala jest niezbędne z uwagi na wyższą od śred-

1 Zob. Statut Publicznego Szpitala Miejskiego w Krotoszynie przy ul. Leśnej 4, Przekazał do druku i słowem wstępnym opatrzył S. Pałasz, w: Krotoszyn i okolice. Opracowania i materiały źródłowe, red. A.A. Korsak, t. XVI, Krotoszyn 2020, s. 267-277.

2 Zob. M. Pietrowski, Powiat koźmiński i jego starostowie, w: Koźmin Wielkopolski - nasza mała ojczyzna. Materiały pomocnicze do realizacji edukacji regionalnej, red. M. Pietrowski, Koźmin 2010, s. 120-123; T. Dohnalowa, Pod pruskim zaborem (1815-1918). Rozwój społeczno-gospodarczy, w: Monografia Koźmina Wielkopolskiego i okolic, red. M. Pietrowski, A. Wędzki, Koźmin 2006, s. 227-244.

niej krajowej liczbę zgonów. Tyfus, malaria, dur brzuszny panowały pospolicie. Np. w 1900 r. odnotowano wybuch epidemii malarii, a w latach 1905-1906 duru brzuszno. Poza tym wysoka była śmiertelność niemowląt, wynosząca prawie 50%”³.

Pierwsze plany budowy szpitala gotowe były w 1899 r. Władze powiatowe odroczyły jednak ich realizację ze względu na wysokie, przewidywane koszty inwestycji. Z tego samego powodu nie doszło również do zakupu domu mieszkalnego w majątku Lipowiec, który miałby zostać zaadoptowany na szpital. Decyzję o budowie nowego szpitala przy dawnej ul. Ogrodowej (obecnie ul. Czesława Stęszewskiego) podjęto w 1911 r.⁴

Początki szpitala

Z załącznika do pierwszej wersji statutu z 1929 r. dowiadujemy się, że budowę szpitala rozpoczęto w 1912 r. Według tego dokumentu budynek został oddany do użytku 1 kwietnia 1914 r. Czytamy w dokumencie: „Plac pod budowę w ilości 1,09 ha zakupił Sejmik Powiatowy od miasta Koźmina za cenę kupna 3500 mkn. Do budowy szpitala miasto Koźmin udzieliło jednorazową zapomogę w wysokości 10 000 mkn., z których policzyło sobie miasto 3500 mkn. na zakupioną rolę”⁵.

Budowa możliwa była również dzięki właścicielom okolicznych majątków, którzy udzielili zapomóg i przekazali pieniądze na ten cel. Lista „posiedzicieli majątków tutejszego powiatu”⁶ w omawianym dokumencie nie zawiera imion darczyńców. Spisano jedynie ich nazwiska, nazwy dóbr ziemski i ofiarowane kwoty w markach niemieckich. W dwóch zapisach nazwisk maszynopis jest słabo czytelny. Lista współfundatorów przedstawia się następująco:

1. hrabia Mycielski z Zimnowody - 2000 mkn
2. książę Stolberg-Wernigerode z Borzęciczek - 2000 mkn
3. Cla... (? – nazwisko słabo czytelne) z Wronowa - 1000 mkn. Z pracy „Powiat krotoszyński. Majątki Wielkopolskie t. X” dowiadujemy się, że chodziło o Fritza Classena (Claassena)⁷
4. Czapski z Obry - 1000 mkn
5. Hansemann z Pępowa - 2000 mkn
6. książę Schönbürg-Waldenburg (nazwisko słabo czytelne) na bezpłatne leczenie osób z majątku Szelejów - 15000 mkn

W załączniku zapisano również, że szpitalna kaplica urządzona została w 1922 r. dzięki ofiarom zebranych przez miejscowe siostry Elżbietanki. Początkowo szpital posiadał 28 łóżek. W 1922 r., staraniem Sejmiku Powiatowego w Koźminie stan ten

3 M. Pietrowski, A. Sukiennicki, Kartki z historii szpitalnictwa w Koźminie Wielkopolskim, w: Szkice Koźmińskie 53/2014, Koźmin 2014, s. 60.

4 Por. tamże, s. 60-61. Zob. również: M. Pietrowski, O koźmińskich szpitalach. W 100. rocznicę otwarcia Szpitala Powiatu Koźmińskiego, w: „Echo Koźmina” nr 6/2013, Koźmin 2013, s. 8-9.

5 Załącznik do Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie, w: Akta dotyczące Szpitala Powiatowego w Koźminie (1929-1931), (sygn. 11/13/0/5/63).

6 Tamże.

7 Por. S. Małyszko, Powiat krotoszyński. Majątki Wielkopolskie, t. X, Szreniawa 2018, s. 315.

powiększony został o 8 łóżek. W 1929 r. liczba miejsc zwiększyła się o kolejnych 8, i w momencie redagowania załącznika wynosiła 44.

W 1926 r. władze powiatowe zakupiły aparat roentgenowski, lampę kwarcową i solusce (pisownia oryginalna). W 1928 r. przeprowadzono „zasadnicze odnowienie szpitala” – dokument jednak nie precyzuje na czym ono polegało. „Szpital położony jest na zachodnim krańcu miasta. Budynek szpitala nie łączy się z innymi budynkami w mieście, stoi na obszernym placu, zwrócony frontem do ulicy, od której oddziela go przestrzeń o szerokości 10 m. Budynek szpitala jest murowany jednopiętrowy. Po prawej stronie szpitala stoi na tym samym placu osobno budynek gospodarczy parterowy, położony poza budynkiem szpitalnym w którym znajduje się kostnica. W ogrodzie szpitala jest studnia szpitalna z pompą”⁸. Ze studni tej czerpano wodę i gromadzono w specjalnym zbiorniku. Następnie wykorzystywano ją na potrzeby szpitala. W Koźminie nie było wówczas jeszcze sieci wodociągowej. O sytuacji związanej z pozyskiwaniem w tym czasie wody pitnej w Koźminie czytamy w „Monografii Koźmina Wielkopolskiego i okolic”: „Jednym z najważniejszych problemów miasta Koźmina było zaopatrzenie ludności w wodę zdatną do picia. Czerpano ją ze studzien i pomp. W 1897 r. liczono w mieście 141 pomp prywatnych i 12 publicznych. W 1901 r. na ogólną liczbę 21 pomp publicznych 15 należało do miasta. Były one racjonalnie rozlokowane i większość z nich, z dwoma wyjątkami, dostarczała dobrą wodę”⁹.

Stan budynków szpitalnych pod względem technicznym oceniono w załączniku jako dobry. Taką samą notę wystawiono obiektom biorąc pod uwagę względy sanitarne. Zaznaczono jednak, że w szpitalu brakuje miejsca na urządzenie pomieszczenia przeznaczonego wyłącznie dla chorych zakaźnych, które byłoby oddzielone od pozostałych sal dla chorych. Szpital posiadał również własną kanalizację, miał oświetlenie elektryczne. „Prądu udziela młyn parowy p. Jagodzińskiego w Koźminie”¹⁰ – wyjaśniał załącznik. W budynku przeznaczonym na przechowywanie ciał zmarłych pacjentów przeprowadzano także sekcje zwłok. Pomieszczenie to spełniało również rolę domu przedpogrzebowego.

Dane statystyczne

Przeciętne dzienne obłożenie chorych wynosiło: w 1926 r. - 19 hospitalizowanych, w 1927 r. - 22, w 1928 r. - 25. Obliczono również poziom śmiertelności wśród chorych przebywających w szpitalu. W 1926 r. wynosił on 2 %, a w 1927 i 1928 r. - 3 %. W 1928 r. przeprowadzono 72 operacje.

Szacunkowa wartość szpitala wyniosła 405 tys. zł. Ponad połowę z tej kwoty (240 tys. zł) stanowiła wartość budynku szpitala wraz z przylegającymi do niego placem oraz podwórzem. Budynek gospodarczy warty był 10 tys. zł, natomiast ogród - 5 tys. zł. Wyposażenie szpitala, łącznie z posiadanymi lekami oceniono na 150 tys. zł. Opłaty za leczenie chorych w roku rozliczeniowym 1929-1930 wynosiły 40.715 zł. Wy-

8 Załącznik do Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie, w: Akta dotyczące Szpitala..., dz. cyt.

9 T. Dohnalowa, Pod pruskim zaborem (1815-1918). Rozwój społeczno-gospodarczy, w: Monografia Koźmina..., dz. cyt., s. 223.

10 Załącznik do Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie, w: Akta dotyczące Szpitala..., dz. cyt.

sokość dziennych opłat za pobyt i leczenie w szpitalu wynosiła dla sal chorych klasy I - 9 zł, dla sal chorych klasy II – 7,50 zł, dla sal chorych klasy III - 6,50 zł. Zaległości z tytułu kosztów leczenia nie odnotowano. W załączniku czytamy również, że szpital nie posiada jeszcze regulaminu dotyczącego praw i obowiązków pracowników, ani też „statutu emerytalnego dla pracowników”¹¹.

Powiatowy Dom Zdrowia

W 1929 r. szpital w Koźminie nazywany był Powiatowym Domem Zdrowia. Trudno jednak określić, w jakim dokładnie okresie taka nazwa funkcjonowała. Określenie to pojawia się m.in. w dokumentach z 1929 r., dotyczących lecznicy oraz w korespondencji władz powiatowych z innymi instytucjami¹². Powiatowy Dom Zdrowia występuje również w tekście statutu szpitala z 1929 r., oraz w załączniku do tego dokumentu. W statucie nazwa używana w maszynopisie została jednak odręcznie przekreślona. W miejscu tym dopisano nad nią piórem: Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie. Powiatowy Dom Zdrowia pojawia się również w maszynopisie załącznika, jednak i tam nazwa ta została skreślona. Dopisano nad nią: Publicznego Szpitala Powiatowego.

W „Zestawieniu wydatków szpitala na rok rachunkowy 1929/1930” odnaleźć możemy dane, że utrzymanie Domu Zdrowia (domyślamy się, że chodziło o Powiatowy Dom Zdrowia) wyniosło wówczas blisko 58 mln zł. Wśród 10 wyszczególnionych pozycji wydatków najwyższą kwotę przeznaczano na utrzymanie oraz leczenie pacjentów wraz z nakładami na wyżywienie personelu. W tej pozycji zapisało 27.086,43 zł. Najmniej kosztowały wydatki kancelaryjne (300 zł). Koszty „utrzymania pieczy duchowej” wyniosły 768,90 zł. Za tą pozycją mogły się kryć wydatki na posługę księdza, który odwiedzał chorych, odprawiał msze św. czy utrzymanie szpitalnej kaplicy, zakup paramentów liturgicznych itp.¹³.

Utrzymanie Domu Zdrowia (1929-1930)¹⁴

Utrzymanie budynku - 1.284,68 zł

Pobory personelu - 9.168,85 zł

Składki na zabezpieczenie socjalne Kasy Chorych - 1.552,35 zł

Koszty utrzymania lokali - 11.226,38 zł

Utrzymanie inwentarza domowego - 3.992,41

Utrzymanie urządzeń leczniczych i zakup instrumentów - 1.105,33 zł

Koszty utrzymania pieczy duchowej - 768,90 zł

Koszty utrzymania i leczenia pacjentów oraz koszty wyżywienia personelu - 27.086,43 zł

11 Por. tamże.

12 Zob. Wyciąg z protokołu posiedzenia Wydziału Powiatowego z dnia 8 lutego 1929, Koźmin 8 lutego 1929; Taryfa opłat za leczenie i utrzymanie w Powiatowym Domu Zdrowia w Koźminie, Koźmin 5 marca 1929; Pismo Powiatowej Kasy Chorych w Koźminie do Przewodniczego Wydziału Powiatowego w Koźminie, Koźmin 21 maja 1929; Pismo Przewodniczącego Wydziału Powiatowego w Koźminie do Powiatowej Kasy Chorych w Koźminie, Koźmin 27 maja 1929, w: Akta dotyczące Szpitala..., dz. cyt.

13 Por. Zestawienie wydatków szpitala na rok rachunkowy 1929/1930, w: tamże.

14 Tamże.

Wydatki kancelaryjne - 300 zł

Inne wydatki - 1.497,37 zł

Razem: 57.981,90 zł

Co ciekawe, gdy starosta koźmiński Kazimierz Podobiński, 28 grudnia 1929 r. wystosował do poznańskiej redakcji „Gazety Zachodniej” pismo z prośbą o zamieszczenie ogłoszenia dotyczącego informacji o rozpisany konkursie na dyrektora szpitala, w treści ogłoszenia nie używał nazwy Powiatowy Dom Zdrowia, ale Publiczny Szpital Powiatowy w Koźminie¹⁵.



*Współcześnie budynek szpitala w Koźminie znajduje się przy ul. Czesława Stęszewskiego
(fot. ze zbiorów M. Pietrowskiego)*

Z wyjątkiem trudnych operacji

W „Statucie Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie” z 22 czerwca 1931 r. zapisano, że placówka znajdująca się przy ul. Ogrodowej 4 ma charakter ogólny i publiczny. „Szpital jest własnością powiatu koźmińskiego i będzie utrzymywany przez Sejmik Powiatowy. Majątek szpitala składa się z 2 morgowego placu z ogrodem, jednopiętrowego budynku szpitalnego i osobnego budynku gospodarczego, w którym znajduje się kostnica”¹⁶. Liczbę łóżek określono na 44. Do szpitala przyjmowani byli zarówno mężczyźni, jak i kobiety. W szpitalu „w szczególności przyjmuje się chorych na choroby wszelkiego rodzaju i choroby zakaźne z wyjątkiem trudnych operacji”¹⁷ - czytamy w statucie.

15 Por. Pismo starosty koźmińskiego do redakcji „Gazety Zachodniej” w Poznaniu, Koźmin 28 grudnia 1929, w: tamże.

16 Statut Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie, Koźmin 22 czerwca 1931 r., w: Akta dotyczące Szpitala, dz. cyt.

17 Tamże.



W budynku szpitala znajduje się obecnie Oddział Rehabilitacyjny wraz z Pododdziałem Rehabilitacji Neurologicznej, pracownia RTG i poradnie specjalistyczne: chirurgiczna i położniczo-ginekologiczna (fot. z archiwum SPZOZ w Krotoszynie)

Szpital zobowiązany był zagwarantować chorym: opiekę lekarską, przebywanie w pomieszczeniach szpitalnych oraz korzystanie z bielizny szpitalnej, 4 posiłki dziennie, opał na ogrzanie pomieszczeń szpitalnych podczas zimy. Z oświetlenia elektrycznego można było korzystać - latem do godz. 22.00, zimą do godz. 21.30. Pacjenci mogli także korzystać z książek znajdujących się w bibliotece oraz z innych „urządzeń kulturalno-szpitalnych” – dokument nie precyzuje jednak o jakie urządzenia chodziło. Jeśli chodzi o opiekę duszpasterską, chorzy raz w tygodniu mogli brać udział we mszy św. odprawianej w kaplicy. Do zadań szpitala wpisano również: „w razie śmierci (pacjenta – przy. red.) korzystanie z kostnicy i zarządzanie pogrzebem”¹⁸.

Leczenie jaglicy

Statut informuje, że przy koźmińskim szpitalu funkcjonowała przychodnia przeciwjagliczna i przychodnia leczniczo-zapobiegawcza. Znamy regulamin tej pierwszej poradni, która nosiła nazwę „stacji”. Jaglica to ciężkie zapalenie spojówek, mające charakter przewlekły, wśród przyczyn jej występowania wymienia się brak higieny i niedożywienie organizmu¹⁹. Współcześnie jaglica występuje rzadko, jednak na początku XX w. stanowiła poważny problem zdrowotny. „Zadaniem stacji przeciwja-

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Zob. J. Gabrysiak-Kula, Jaglica: objawy, przyczyny i leczenie choroby zapalnej oczu, publikacja internetowa, <https://www.medme.pl/choroby/jaglica-objawy-przyczyny-i-leczenie-choroby-zapalnej-oczu,73753.html> (dostęp: 10.09.2022).

glicznej w Koźminie jest wyłączenie jaglicy w powiecie koźmińskim. Stacja dokłada wszelkich starań, by uchwycić wszystkie wypadki jagliczych zachorowań ocznych, mieć nadzór ciągle nad chorymi na jaglicę i przeprowadzić leczenie chorych na jaglicę²⁰ – tak sprecyzowano jej główne zadanie. Stacja znajdowała się w budynku szpitala. Jej kierownikiem był dyrektor szpitala, rejestrację chorych prowadziła jednak z siostr szpitalnych. Kierownik stacji współpracował z miejscowymi lekarzami, którzy kierowali do stacji pacjentów ze stwierdzonymi objawami jaglicy. Obowiązkiem kierownika było zbadanie i leczenie wszystkich zgłaszających się chorych, prowadzenie dokumentacji medycznej, edukowanie chorych w zakresie przeciwdziałania jaglicy, raportowanie pracy stacji władzom powiatowym. Stacja czynna była we wtorki i piątki od 11.00 do 13.00. Korzystanie z porady lekarskiej było bezpłatne. Koszt działalności stacji ponosił Wydział Powiatowy w Koźminie²¹.

Pieniądze na kontach

Statut wymienia, że w 1931 r. szpital posiadał pieniądze zgromadzone na dwóch kontach. Były to:

„a/ dar ofiarowany dla szpitala przez grono obywateli ulokowane na koncie nr 3066 w Komunalnej Kasie Oszczędności w Koźminie: 474,09 zł

b/ dar księcia Schönburg-Waldenburg za bezpłatne leczenie robotników z majątku Szelejew, który ulokowany został na koncie nr 3408 w Komunalnej Kasie Oszczędności: 318,85 zł²². W sumie dawało to kwotę 792,94 zł. Były to zapewne pozostałe pieniądze po darowiznach właścicieli okolicznych majątków, które przekazane zostały na budowę szpitala.

Opis lecznicy

W 1931 r. szpital posiadał 11 sal dla chorych. Dwa pokoje należały do I klasy i były jednopokojowe. Dwa kolejne były pokojami dwuosobowymi (klasa II). Następnych 7 sal było pomieszczeniami klasy III. Statut podaje, że łącznie w salach III klasy znajdowało się 38 łóżek. Szpital posiadał również salę operacyjną przeznaczoną do przeprowadzania zabiegów aseptycznych, salę opatrunkową do wykonywania opatrunków ropnych, gabinet Roentgena, pracownię dla podręcznych badań z lampą kwarcową i solluxem²³.

Zadaniem szpitala było leczenie przede wszystkim chorych z terenu powiatu koźmińskiego. Na tym obszarze istniał dla tej placówki tzw. okręg szpitalny. W statucie zaznaczono jednak, że pacjentom spoza tego okręgu, w nagłych zachorowaniach nie można odmówić przyjęcia do szpitala. Również chorzy zakaźnie lub pacjenci skierowani do szpitala przez „lekarzy urzędowych” musieli być przyjęci, bez względu na miejsce zamieszkania.

20 Regulamin stacji przeciwjaglicznej w Koźminie, w: Akta dotyczące Szpitala..., dz. cyt.

21 Por. tamże.

22 Statut Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie, Koźmin 22 czerwca 1931 r., w: tamże.

23 Por. tamże.



*Przed budynkiem koźmińskiego szpitala
(fot. ze zbiorów M. Ziętkiewicza)*

Finanse na utrzymanie

W statucie czytamy: „Środki na utrzymanie i prowadzenie szpitala pobiera się od chorych w myśl dołączonej do statutu taryfy opłat dziennych Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie. Wydatkowanie tych opłat reguluje budżet uchwalony corocznie przez Sejmik Powiatowy w Koźminie. W razie niepokrycia wszystkich kosztów, związanych z utrzymaniem i prowadzeniem szpitala, pokrywa niedobór Sejmik Powiatowy z swoich funduszków. Na zaspokojenie nadzwyczajnych potrzeb szpitala, na inwestycje i pokrycie nadzwyczajnych większych wydatków ustanawia się z rokiem 1932/33 fundusz rezerwowy w wysokości 5 % sumy budżetowej”²⁴.

Statut szpitala regulował również zasady spożytkowania pieniędzy uzyskanych z tytułu opłat szpitalnych. Pokrywały one bieżącą działalność placówki. Wśród nich znalazły się:

„a/ wydatki na bieżące wynagrodzenia personelu szpitalnego w gotówce i w naturze wraz z bieżącymi składkami na ubezpieczenie społeczne

b/ wydatki własne szpitala na lekarstwa, opatrunki, zabiegi lecznicze, utrzymanie laboratorium roentgenowskiego, kąpiele, żywienie chorych oraz pościel z bielizną (uzupełnienie, pranie, naprawa)

c/ zwyczajne wydatki na utrzymanie w należytym stanie budynku szpitalnego, zabudowań pomocniczych i gospodarczych, sal dla chorych i pomieszczeń szpitalnych oraz urządzeń łącznie z ich normalnym uzupełnieniem

d/ wydatki na wodę, opał, światło, kanalizację, wywóz nieczystości, utrzymanie w czystości podwórza i skwerów

²⁴ Tamże.

e/ wydatki na utrzymanie w dobrym stanie i zwyczajne uzupełnienie przyrządów i narzędzi leczniczych

f/ wydatki na utrzymanie w dobrym stanie (...) inwentarza

g/ wydatki na prowadzenie kancelarii szpitalnej, kasy i rachunkowości, czytelnicy, biblioteki i archiwum

h/ koszty organizacji oraz prowadzenia zajęć i odpowiednich rozrywek dla chorych

i/ koszty najprostszych, a niezbędnych przyrządów i opatrunków, dostarczonych ubogim chorym, bez których nie mogliby opuścić szpitala

j/ niepokryte przez zobowiązanych koszty zwykłych pogrzebów osób zmarłych w szpitalu”²⁵.

Statut określał także, jakie wydatki powinny być finansowane poza pieniędzmi uzyskanymi z opłat szpitalnych. Były to:

„a/ wydatki na rozbudowę, przebudowę i kapitalny remont budynku szpitalnego oraz budynków gospodarczych

b/ wydatki na pierwsze zaopatrzenie dobudowanych części w potrzeby urządzenia sal i pokoi dla chorych łącznie z łózkami, pościelą i bielizną, gabinetów lekarskich i pracowni, kancelarii oraz pomieszczeń gospodarczych

c/ wydatki na pierwsze zaopatrzenie dobudowanych części w przyrządy lekarskie i narzędzia

d/ wydatki na zakup nowych a kosztownych dotąd nieistniejących w szpitalu przyrządów i urządzeń leczniczych

e/ niedobory, powstałe wskutek przyznawania w myśl postanowień statutu lub obowiązujących przepisów prawnych ulg w opłacie kosztów leczenia oraz niedobory powstałe z innych przyczyn”²⁶.

Kompetencje dyrektora

Dyrektor szpitala był jednocześnie ordynatorem, czyli lekarzem odpowiedzialnym za wszystkich chorych. Jego zadaniem było zarządzanie szpitalem pod względem administracyjnym, medycznym i gospodarczym. Był odpowiedzialny za właściwe wykorzystanie pieniędzy przeznaczanych na utrzymanie szpitala oraz odpowiednie zaopatrzenie placówki. Decydował o przyjmowaniu chorego do szpitala, nadzorował przestrzeganie higieny w szpitalu. Mógł udzielać do 25 % ulgi w opłatach za leczenie chorych na gruźlicę oraz inne choroby zakaźne. Dotyczyło to pacjentów, którzy nie należeli do Kas Chorych. Dyrektor był także odpowiedzialny za sprawdzanie higieny osobistej pacjentów.

Reprezentował szpital na zewnątrz, uczestniczył w kontrolach przeprowadzanych na terenie szpitala przez władze do tego upoważnione, współpracował ze służbami sanitarnymi w zmniejszaniu zachorowalności na poszczególne schorzenia, należał do Rady Szpitalnej, o której będziemy jeszcze pisać.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

Wszyscy pracownicy szpitala podlegali bezpośrednio dyrektorowi. To on decydował o przyjmowaniu i zwalnianiu personelu. Według statutu, personel szpitala stanowiły trzy siostry Czerwonego Krzyża, których obowiązki regulowały osobne umowy.

W razie swojej choroby bądź urlopu dyrektor, w porozumieniu z przewodniczącym Wydziału Powiatowego wyznaczał innego lekarza na swojego zastępcę, który na ściśle określony czas przejmował kompetencje dyrektorskie. Statut pozwalał także dyrektorowi na podejmowanie się dodatkowych zajęć, poza pracą w szpitalu. Chodziło zapewne o prowadzenie prywatnej praktyki lekarskiej. „Dyrektor szpitala ma prawo do zajęć ubocznych”²⁷ – czytamy w dokumencie.

Lekarz, powstaniec, który zginął w Katyniu

W 1931 r. dyrektorem koźmińskiego szpitala był dr Telesfor Józef Synoradzki. Urodził się 28 lutego 1894 r. w Michalinowie w powiecie inowrocławskim. Gimnazjum ukończył w Wągrowcu, medycynę studiował we Wrocławiu i w Lipsku. Studia ukończył przed wybuchem I wojny światowej, jednak dyplom uzyskał 5 listopada 1918 r. w Berlinie.

Podczas studiów był zaangażowany w działalność polskich, tajnych organizacji konspiracyjnych. W 1913 r. odbył szkolenie wojskowe w Drużynach Strzeleckich w Krakowie. Kiedy wybuchła I wojna światowa został wcielony do armii pruskiej, gdzie służył jako lekarz wojskowy²⁸. „W końcu grudnia 1918 r. przyłączył się do powstania wielkopolskiego. Jako lekarz uczestniczył w walkach na froncie północnym w rejonie Szubina i Łabiszyna”²⁹. Brał również udział w wojnie polsko-bolszewickiej, podczas walk pod Wołoczyskami został ranny. Po zakończeniu służby wojskowej rozpoczął praktykę lekarską w Ostrowie, następnie w 1921 r. osiedlił się w Koźminie. Angażował się także w życie społeczne i samorządowe Koźmina. „W listopadzie 1921 r. wszedł w skład RM Koźmina, gdzie pełnił funkcję przewodniczącego. Został także członkiem Wydziału Powiatowego przy Starostwie w Koźminie. W RM zasiadał aż do 1939 r., pełniąc np. w 1932 r. tymczasowo urząd burmistrza. To z jego inicjatywy w 1928 r. zorganizowano w Koźminie Związek Naprawy Rzeczypospolitej, którego był prezesem. Należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków, a od 1936 r. przewodniczył Komitetowi Obywatelskiemu dla Walki z Bezrobociem”³⁰.

W sierpniu 1939 r. kapitan Telesfor Synoradzki zmobilizowany został do zapasowego okręgowego szpitala nr 7 Armii Poznań w Podorusku k. Wołkowyska, na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej (obecnie tereny Białorusi). Po zajęciu tych ziem przez Armię Czerwoną, we wrześniu 1939 r., Synoradzki został internowany w obozie dla

²⁷ Tamże.

²⁸ Por. M. Pietrowski, Synoradzki Telesfor Józef (1894-1940), w: Słownik biograficzny uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i w Sulmierzycach, Krotoszyn 2020, s. 284. Zob. także: P. Bojarski, To jest mój stryjeczny dziad! Powstaniec ze zdjęcia rozpoznany, w: „Gazeta Wyborcza” 27.12.2013 - wersja internetowa, <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,15191444,to-jest-moj-stryjeczny-dziad-powstaniec-ze-zdjecia-rozpoznany.html> (dostęp: 10.09.2022).

²⁹ W. Bogajewski, Mieszkańcy Województwa poznańskiego ofiary ludobójstwa katyńskiego, Poznań 2018, s. 873

³⁰ M. Pietrowski, Synoradzki Telesfor Józef (1894-1940), w: Słownik..., dz. cyt., s. 285.

polskich oficerów w Kozielsku³¹. Zginął w Katyniu, pomiędzy 20 a 22 kwietnia 1940 r. W 2007 r. Prezydent RP - Lech Kaczyński awansował go pośmiertnie na stopień kapitana³².

Rada Szpitalna

Wróćmy jednak do zapisów koźmińskiego statutu. Przy szpitalu powołana została pięcioosobowa Rada Szpitalna, jako organ opiniotwórczy i doradczy w kwestiach związanych z działalnością lecznicy. „W szczególności rada szpitalna wydaje opinię w sprawach budżetu i gospodarki szpitala, przebudowy i rozbudowy szpitala, opłaty za leczenie oraz ewentualnych dodatków za kierownictwo względnie funkcyjnych dla personelu szpitala. Wydaje opinię we wszystkich sprawach, określonych w statucie lub przedstawionych jej do opinii przez Sejmik Powiatowy lub dyrektora. Przedstawia właściwym władzom z własnej inicjatywy wnioski w sprawie szpitala. Wykonuje w razie potrzeby funkcje Sądu konkursowego”³³. W skład Rady Szpitalnej wchodził:

- przewodniczący Wydziału Powiatowego w Koźminie, lub jego zastępca - jako przewodniczący Rady Szpitalnej
- lekarz powiatowy - jako członek Rady Szpitalnej
- dyrektor szpitala - jako referent poszczególnych tematów i członek Rady Szpitalnej
- przedstawiciel Sejmiku Powiatowego - jako członek Rady Szpitalnej
- przedstawiciel Stowarzyszenia Opieki Społecznej wyznaczany przez przewodniczącego Wydziału Powiatowego - jako członek Rady Szpitalnej

Sąd konkursowy wybierał dyrektora

Obsadzenie stanowiska dyrektora szpitala następowało w myśl zapisów statutu, w drodze publicznego konkursu, rozstrzyganego przez Radę Szpitalną, która podczas konkursu nazywana była „sądem konkursowym”. Kandydat na dyrektora musiał posiadać obywatelstwo polskie oraz prawo wykonywania praktyki lekarskiej na terenie Polski. Wymagano od niego również co najmniej 5-letniego stażu na stanowisku kierowniczym w szpitalu.

Konkurs na dyrektora szpitala ogłaszany był najpóźniej po 30 dniach od momentu zaistnienia wakatu na tym stanowisku. „Ogłoszenie o konkursie winno być podane do publicznej wiadomości co najmniej w dwóch czasopismach lekarskich, z których jedno wychodzi w stolicy i w „Monitorze Polskim”, a odpis ogłoszenia winien być równocześnie przesłany do wiadomości władzy nadzorczej nad szpitalem, właściwej terytorialnie izbie lekarskiej oraz Naczelnej Izbie Lekarskiej”³⁴ – określał statut. Termin na zgłoszenie ofert kandydatów biorących udział w konkursie musiał być nie krótszy niż 14 dni, i nie dłuższy niż 45 dni od momentu ogłoszenia konkursu w „Monitorze Polskim”. Sąd konkursowy miał 30 dni na wybór nowego dyrektora.

³¹ Por. tamże.

³² Por. W. Bogajewski, Mieszkańcy Województwa poznańskiego..., dz. cyt., s. 874.

³³ Statut Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie, Koźmin 22 czerwca 1931 r., w: Akta dotyczące Szpitala..., dz. cyt.

³⁴ Tamże.

Jedną z ostatnich spraw regulowanych w statucie była kwestia współdziałania w procesie kształcenia lekarzy. Szpital przyjmował bowiem co roku na 3 -miesięczną praktykę wakacyjną jednego studenta medycyny³⁵.

Działalność szpitala i liczba zabiegów

Po przedstawieniu zapisów statutowych warto zaprezentować dwie statystyki związane z działalnością szpitala w 1931 r. Będzie to część sprawozdania o ruchu chorych oraz zestawienie zabiegów chirurgicznych. Ten drugi dokument nosi datę 22 lutego 1932 r. i został podpisany przez dyrektora T. Synoradzkiego.

Statystyki dotyczące pracy szpitala w 1931 r³⁶.

ilość łóżek etatowych: 46
liczba pacjentów w ciągu roku: 406
liczba dni leczenia w ciągu roku: 8306
średni czas leczenia: 20,45 dni
liczba lekarzy: 1
liczba personelu pielęgniarskiego: 2
liczba personelu gospodarczego: 4
dochody szpitala: 19.926,42 zł
wydatki szpitala: 33.768,40 zł

Statystyka zabiegów operacyjnych za 1931 r³⁷.

1. Ampuptyczka członków - 10
2. Resekcja - 2
3. Usunięcie narostków zewnętrznych - 6
4. Przecięcie głębokie ropni - 22
5. Punkcja jam wewnętrznych - 32
6. Założenie gipsu, opatrunek na złamanej kości - 18
7. Założenie krochmalu, opatrunek na złamanej kości - 10
8. Ekstencje złamanych członków - 12
9. Usunięcie migdałów - 13
10. Usunięcie polipów z nosa - 12
11. Skrobaki - 8
12. Zabiegi położnicze (kleszcze, obroty) - 15
13. Sekcje zwłok - 1
14. Opatrunki zwykłe - 2770

³⁵ Por. tamże.

³⁶ Sprawozdanie roczne o ruchu chorych ze szpitala w Koźminie, w: tamże.

³⁷ Zestawienie zabiegów operacyjnych za rok 1931, Koźmin 22 lutego 1932, w: tamże.



*Szpital Miejski w latach ok. 1939-1943
(fot. ze zbiorów [www.facebook.com/Dawny-Koźmin](https://www.facebook.com/Dawny-Kozmin) - dostęp: 10.09.2022)*

Zapisy w statucie z 1929 r.

Z istotniejszych zapisów, które znalazły się w wersji statutu z 16 listopada 1929 r., a nie zostały ujęte w dokumencie w 1931 r. na uwagę zasługują informacje o tym, że szpital w Koźminie posiadał 3 oddziały: chirurgiczny (2 łóżka), wewnętrzny (34 łóżka) i zakaźny (8 łóżek). Na oddział chirurgiczny przeznaczony był 1 pokój, na oddział wewnętrzny 6 sal, na oddział zakaźny - 3 pokoje. Szpital posiadał własną „podręczną aptekę”³⁸.

W maszynopisie z 1929 r. w kilku miejscach znajdują się zapisy mówiące, że szpitalem kierować miała siostra przełożona. Za każdym razem zapis ten jest jednak przekreślony i nad tekstem maszynopisu wpisany został ołówkiem: „Kierownik szpitala” bądź „Kierownik”. Możemy więc domniemywać, że początkowo władze powiatowe kierownictwo szpitala zamierzały w tym momencie powierzyć siostrze przełożonej, a nie lekarzowi - kierownikowi czy dyrektorowi szpitala. Lekarz miał być natomiast ordynatorem, bez pełnienia funkcji dyrektorskich. Najwyraźniej, ten pomysł jednak nie został wcielony w życie. Z dotychczas przeanalizowanych dokumentów nie wynika, dlaczego władze powiatowe miały taki zamiar.

Tekst statutu z 1929 r. wymienia personel szpitala. Był to jeden lekarz – kierownik i jednocześnie ordynator, siostra przełożona kierująca apteką (do tekstu w tym miejscu dopisano najwyraźniej inicjały siostry - C.K lub C.H), 2 siostry – pielęgniarki. Jako niższy personel pielęgniarski została ujęta 1 pomocnica (pierwotnie w tekście znajdowało się określenie: służąca). Personel gospodarczy stanowili: kucharka, 2 służące oraz 2 praczki (?), oraz robotnik.

³⁸ Por. Statut dla Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie, Koźmin 16 listopada 1929, w: tamże.

Dokument stwierdza, że pobory poszczególnych pracowników szpitala zostały ustalone w drodze indywidualnych umów. Siostra przełożona, personel pielęgniarski i służące oprócz wynagrodzenia miały także zagwarantowane mieszkanie i wyżywienie. Cały personel szpitala był ubezpieczony (ubezpieczenie społeczne). Dodatków funkcyjnych dla pracowników szpitalnych jednak w tym czasie nie ustalono. Szpital nie udzielał także personelowi zasiłków na doksztalcenie.

W tekście z 1929 r. wymienione są również pomieszczenia administracyjne i gospodarcze. W budynku szpitala znajdował się mały gabinet dla siostry przełożonej i kierownika, kaplica szpitalna, mieszkania dla siostr Czerwonego Krzyża, kuchnia i spiżarnia. Pomieszczenia mieszkalne dla pracowników gospodarczych znajdowały się w suterenie budynku. Kancelaria szpitala mieściła się w biurze Wydziału Powiatowego, Kasa szpitalna zlokalizowana była w Powiatowej Kasie Komunalnej³⁹.

Jeśli chodzi o dochody szpitala, to głównym źródłem utrzymania były opłaty za pobyt i leczenie chorych. Wśród innych „źródeł utrzymania” wymieniane są również produkty z ogrodu owocowego i warzywnego, odsetki z pieniędzy umieszczonych na kontach w Komunalnej Kasie Oszczędności.

Na koniec statutu znajdują się zapisy mówiące, że szpital miał swój udział w kształceniu nowych lekarzy poprzez przyjmowanie w letnie wakacje na 3-miesięczne praktyki jednego studenta medycyny. „Psychicznie chorych umieszcza Związek powiatowy w zakładach psychiczno-chorych w Owińskach i Dziekance, a wenerycznie chorych odsyła się do szpitala w Poznaniu”⁴⁰ - tak brzmi ostatnie zdanie dokumentu.

Porównanie pracy dwóch szpitali w 11 punktach

Na koniec tego tekstu zaprezentujemy krótkie porównanie działalności dwóch sąsiadujących ze sobą w latach 30. XX w. szpitali w dwóch powiatach: krotoszyńskim i koźmińskim. Zestawienie to zostało opracowane na podstawie zapisów ich statutów oraz załączników do tych dokumentów. Dotyczy najbardziej istotnych kwestii.

1. Starszym i większym szpitalem była lecznica krotoszyńska. Budowę Publicznego Szpitala Miejskiego w Krotoszynie rozpoczęto w 1905 r., obiekt został oddany do użytku 27 lutego 1906 r. W 1933 r. posiadał 75 łóżek dla chorych. Publiczny Szpital Powiatowy w Koźminie powstał nieco później. Budowa rozpoczęła się w 1912 r., do użytku oddano go 1 kwietnia 1914 r. W 1931 r. miał 44 miejsca dla chorych.
2. Szpital w Krotoszynie wybudowały władze pruskie, pieniądze na ten cel pochodziły z pożyczki zaciągniętej przez ówczesny Magistrat, szpital należał do miasta. W Koźminie szpital powstał również w czasie zaborów, nadzór nad nim sprawowały władze powiatowe – Wydział Powiatowy. Budynek zbudowano dzięki funduszom samorządowym, jak i prywatnym darczyńcom - Polakom i Niemcom. Dzisiaj takie współdziałanie moglibyśmy nazwać jakąś formą partnerstwa publiczno-prywatnego.

³⁹ Por. tamże.

⁴⁰ Tamże.

3. Statut szpitala w Koźminie uchwalono 22 czerwca 1931 r., szpitala w Krotoszynie - 11 marca 1933 r. Dyrektorem szpitala w Koźminie był wówczas dr Telesfor Synoradzki, w Krotoszynie - dr Władysław Bolewski.
4. W statucie koźmińskim czytamy, że przy szpitalu istniały przychodnie dla chorych. W dokumencie z Krotoszyńszyna nie ma takich informacji.
5. Statut krotoszyński zawiera szczegółową listę wykonywanych zabiegów oraz innych czynności medycznych świadczonych przez szpital, wraz z ich cennikiem. Koźmiński nie posiada takich danych.
6. W szpitalu w Koźminie zatrudniony był jeden lekarz, nie było podziału na oddziały. W Krotoszynie pracowało 4 lekarzy, szpital składał się z 6 oddziałów: chirurgicznego, chorób wewnętrznych, położniczo-ginekologicznego, zakaźnego, gruźliczego, chorób wenerycznych.
7. Przy szpitalach w Krotoszynie i Koźminie powstały osobne budynki z przeznaczeniem na kostnice. Wykonywano w nich również sekcje zwłok. Pomieszczenia te pełniły także rolę domów przedpogrzebowych.
8. W obu przypadkach szpitale lokalizowane były na obrzeżach miasta, w adresach miały tę samą cyfrę. W Krotoszynie budynek szpitala znajdował się przy ul. Leśnej 4, w Koźminie - Ogrodowej 4.
9. W Krotoszynie cierpiącym na schorzenia okulistyczne pomagano tylko w nagłych wypadkach, w Koźminie przy szpitalu istniała poradnia lecząca jaglicę.
10. Statut koźmiński dość drobiazgowo określa w jakim trybie powoływany miał być dyrektor, krotoszyński nie uszczegóławia jego powoływania.
11. Przy obu szpitalach funkcjonowała Rada Szpitalna, która miała zadanie doradcze i opiniotwórcze w sprawach związanych z pracą szpitali.

Powyższy artykuł przedstawia niepublikowane dotąd zapisy „Statutu Publicznego Szpitala Powiatowego w Koźminie”. Tekst tego dokumentu został opracowany w 1931 r. i oddaje sytuację szpitala w tym czasie. W artykule wykorzystano również dane zawarte w dokumentach z lat 1929 - 1932 r. Zagadnienia związane z działalnością szpitala w Koźminie wymagają dalszych badań oraz opracowania kolejnych, dostępnych autorowi tekstu dokumentów, co jest planowane w kolejnych artykułach, jakie będą publikowane w cyklu „Krotoszyn i okolice”.